

Metody i techniki nauczania wymowy języka angielskiego

MONIKA BARANOWSKA

Wymowa odgrywa niezwykle ważną rolę w komunikacji ustnej, zarówno w zakresie produkcji językowej, jak i w zakresie rozumienia. Ustne przekazanie wiadomości, a także zrozumienie komunikatu, wymaga opanowania w odpowiednim stopniu systemu fonetycznego danego języka. Poprawna wymowa, istotna z punktu widzenia zapewnienia sensu wypowiedzi, jest zasadniczym elementem postępowania się językiem obcym.

Jak wynika z moich wieloletnich obserwacji, część anglistów ignoruje błędy wymowy swoich uczniów, koncentrując się w pracy najmocniej na zagadnieniach gramatyczno-leksykalnych. To niewątpliwie temat wart dyskusji: czy warto wprowadzać uczniów w bardzo szczegółowe tajniki poprawnej artykulacji, ale ponad wszelką wątpliwość – włożony wysiłek zdecydowanie procentuje w przyszłości. Czy zapowiedź, że lekcję lub jej część poświęcimy na omówienie podstawowych zagadnień fonetycznych, musi spotkać się z uczniowską reakcją typu: *po co nam to? jakie to trudne! czy my to wszystko musimy umieć?* Przypuszczalnie uczniowie nie czują potrzeby zajmowania się zagadnieniami trudnymi i, w ich mniemaniu, mającymi znikomy wpływ na umiejętności społeczne i komunikacyjne. W procesie doskonalenia fonologicznych kompetencji językowych uczniów bardzo ważne są wiedza, doświadczenie i zaangażowanie nauczyciela, który, jeżeli nie czuje się osobą wystarczająco kompetentną, może sięgnąć po sprawdzone źródła internetowe¹ lub zachęcić podopiecznych do samodzielnego zgłębiania tajników wymowy². Doświadczenia akademickie i zawodowe utwierdziły mnie w przekonaniu, że w kontaktach z wieloma obcokrajowcami poprawna wymowa jest czymś w rodzaju naszej wizytówki. To, w jaki sposób się wypowiadamy, jest równie ważne, jak to, co chcemy przekazać. Dlatego na każdym etapie edukacyjnym staram się, w sposób bardzo przystępny oraz dostosowany do poziomu, możliwości i zainteresowań uczniów, zaszczepiać chęć doskonalenia wymowy,

uatrakcyjniając naukę odpowiednimi ćwiczeniami stymulującymi i ułatwiającymi naturalne zapamiętywanie.

Wprowadzanie elementów fonetyki jest nieodłączną częścią nauczania języka. Punktem wyjścia w nauczaniu fonetyki jest wyjaśnienie roli wymowy w ogólnym procesie tworzenia i percepcji mowy. Poprawna wymowa języka angielskiego, jako narzędzia komunikacji międzynarodowej w zglobalizowanym świecie, umożliwi kontakty i zapobiega nieporozumieniom. Istotne znaczenie w procesie glottodydaktycznym ma stworzenie warunków minimalizujących trudności w opanowaniu poprawnej wymowy. Jest to szczególnie ważne w początkowym okresie nauki, kiedy poprzez racjonalne podejście dydaktyczno-metodyczne można zapobiec powstawaniu niewłaściwych nawyków artykulacyjnych, bardzo trudnych do wyeliminowania na dalszych etapach nauki.

Za główną przyczynę utrudniającą opanowanie poprawnej wymowy uważa się negatywny wpływ systemu artykulacyjnego języka ojczystego na system artykulacyjny języka obcego, toteż istotne jest jak najszybsze zidentyfikowanie potencjalnych trudności w nauce wymowy³. Oprócz zasad skutecznej komunikacji warto nauczać strategii postępowania w przypadku wszelkiego rodzaju nieporozumień wynikających z faktu, że w języku polskim niektóre angielskie głoski, takie jak /θ/, nie występują, a różnice w wymowie samogłosek, np. /ɪ/ i /i:/ (*sheep – ship, peace – piss*), zmieniają znaczenie wyrazów. Wykorzystanie przekroju aparatu mowy jako zespołu narządów współdziałających w procesie wytwarzania dźwięków,

oraz omówienie funkcji poszczególnych jego elementów, może pomóc uczniom zwiększyć ich świadomość różnic dźwiękowych. Brak sukcesów zniechęca uczniów, którzy mogą mieć wrażenie, że nauka wymowy jest niekończącą się pracą i zadaniem niemal niewykonalnym, skoro cudzoziemiec, który nas nie rozumie, potrafi „wyłączyć się” z rozmowy, ostentacyjnie demonstrując irytację. Tzw. zwykli obcokrajowcy nie muszą być profesjonalnie cierpliwi – w przeciwieństwie do nauczycieli języka. Kilka nieprzyjemnych doświadczeń może zniechęcić uczniów do dalszych starań (Gilbert 2005). W przypadku takich problemów, niezwykle ważne jest słuchanie i kontrolowane powtarzanie, ponieważ uczniowie nie mogą nauczyć się artykułować dźwięków, których nie słyszą.

Poglądy na temat nauczania wymowy wielokrotnie się zmieniały, głównie jeżeli chodzi o techniki wykorzystywane do nauczania umiejętności wymowy. Przedstawiam zatem podstawowe tradycyjne i sprawdzone metody, jak również nowe tendencje w nauczaniu wymowy.

Transkrypcja fonetyczna

Jedną z technik najdłużej i najczęściej używanych oraz znanych wszystkim nauczycielom jest transkrypcja fonetyczna: kod składający się z symboli fonetycznych i znaków diakrytycznych opisujących dźwięki, różniących się od liter alfabetu. Aby swobodnie korzystać z transkrypcji, należy poznać ów kod, który przez wielu językoznawców uznawany jest za narzędzie strategiczne w nauce obcego systemu dźwiękowego. Pozwala on samodzielnie odczytać wymowę nieznaną słów. Większość współczesnych słowników podaje wymowę wyrazów, aczkolwiek warto sięgnąć po słowniki typowo fonetyczne, np. *Cambridge Pronouncing Dictionary* (D. Jonesa) lub *Longman Pronunciation Dictionary* (J. C. Wellsa), które zawierają dodatkowe informacje dotyczące wymowy preferowanej przez Brytyjczyków lub Amerykanów, np.: **again** – əˈɡeɪn, əˈɡeɪn US –ˈɡeɪn (Jones 1999:10); **again** – əˈɡeɪn əˈɡeɪn—*BrE 1988 poll panel preference: -ˈɡeɪn 80%, ,ɡeɪn 20%. Many BrE speakers use both pronunciations, AmE 1993 poll panel preference: -ˈɡeɪn 97%, -ˈɡeɪn 3% (Wells 2000:14).*

Wielu nauczycieli uczy transkrypcji, jednak zbiór stosowanych metod uczenia wymowy jest dość mały i ogranicza się do modelowania, powtarzania lub wprowadzenia kilku par minimalnych. W związku z tym, nieocenioną pomocą może okazać się materiał udostępniany w Internecie, prezentujący np. nagrania wymowy uczniów. Koncentrowanie uwagi jedynie na dźwiękach, w mniejszym stopniu natomiast na akcencie wyrazowym i intonacji, z pominięciem tak arcyważnych elementów, jak rytm i formy słabe, czy funkcje, jakie spełniają ma

wypowiedź (powitanie, zapraszanie, podziękowanie, przeproszenie, wyrażanie emocji, przyciąganie uwagi rozmówcy, przerywanie) – nie przygotowuje uczniów wystarczająco do komunikacji w anglojęzycznym świecie. Trzeba więc wzbogacać paletę technik poprzez upowszechnianie innowacyjnych sposobów nauczania z uwzględnieniem obowiązujących zasad socjolingwistycznych, takich jak forma i funkcje, w zależności od sposobu w jaki język mówiony różnicuje się w obrębie określonych sytuacji społecznych, środowiskowych, czy kulturowych.

Metoda multisensoryczna

Metoda multisensoryczna (polisensoryczna, wielozmysłowa) jest jedną z najefektywniejszych metod uczenia się, polegającą na stymulacji zmysłów (wzrok, dotyk, powonienie, smak i słuch) w połączeniu z ruchem, przy jednoczesnym poznawaniu fonetyki, np. poprzez zabawy z kostkami czy gry planszowe. Zestawy dostępnych na rynku drewnianych kostek fonetycznych zawierają dźwięki w różnych zestawieniach oraz przykłady wyrazów wraz z ilustracjami. Zabawa kostkami może polegać na grupowaniu wyrazów według wskazanej kategorii, dobieraniu w pary wyrazów zawierających ten sam dźwięk oraz układaniu i odczytywaniu zdań. Z kolei gry planszowe (np. *Questions and Answers*, *Question Chain*, *English Paperchase*, *How are you?*) rozwijają nie tylko umiejętność poprawnej wymowy, ale także prowadzenia konwersacji, której przysłuchują się pozostali gracze. Wykorzystanie zmysłu dotyku i ruchu pomaga udoskonalać sprawności pisania, kolorowania, wycinania oraz lepienia, przy czym zmysły powonienia i smaku pobudzają wyobraźnię i kojarzenie, a tym samym nazywanie zjawisk w języku obcym⁴. Warto zadbać, aby uczniowie dzięki dotykaniu dłońmi poznali ruchy gardła podczas artykułowania poszczególnych dźwięków, co wpłynie na świadomość możliwości i ograniczeń własnego aparatu mowy.

Rozwijanie zdolności słuchania i mówienia

Jak podaje Kleban: aby osiągnąć wymowę zrozumiałą dla rozmówcy należy zapewnić uczniom maksymalnie częsty kontakt z językiem mówionym w klasie oraz zachęcać ich do takich kontaktów poza klasą (54) ponieważ produktywne (ustne wypowiadanie się) czy percepcyjne (rozumienie ze słuchu) sprawności językowe, rozwijane są dzięki stosowaniu tych samych sprawności, czyli mówienia i słuchania. Wskutek takiego podejścia, zakłada się, że ciągłe utrwalanie ma na celu doskonalenie kompetencji językowych. Jednym ze sprawdzonych i przynoszących efekty, aczkolwiek pospolitych ćwiczeń, jest wykorzystanie par minimalnych (słowa mające inne znaczenie, a różniące się

jednym dźwiękiem), np. /li:k/ – /lɪk/, /tɪn/ – /ten/, /sed/ – /sæd/, /bæn/ – /bʌn/, /hæt/ – /hɑ:t/, /kʌp/ – /kɑ:p/, /sæk/ – /sɒk/, /kɒt/ – /kɔ:t/, /lɒk/ – /lɒk/, /fɒl/ – /fu:l/, /wɔ:m/ – /wɜ:m/, /hed/ – /hɜ:d/, /bʌd/ – /bɜ:d/, /jed/ – /jerd/ (Baker 2002:7-48). Wielokrotne słuchanie i powtarzanie takich par uświadamia uczniom istotne i łatwe do zapamiętania różnice w wymowie. Do zapisów fonetycznych wyrazów można dołączyć obrazki, pozwalające łatwiej kojarzyć słowa z ich znaczeniem. Nieodłącznym elementem każdej lekcji jest stosowanie jak największej liczby powtórzeń, gdyż wielokrotnie usłyszana wymowa zostaje trwale przyswojona.

Metody wizualne

Stosowanie ćwiczeń wykorzystujących obrazy, sekwencje obrazków, komiksy, stymulujące grafiki, szeregowanie, układanie według podanego klucza, wskazywanie podobieństw/różnic w wymowie, dopasowywanie symboli fonetycznych do wyrazów, dobieranie par wyrazów o takiej samej wymowie (homofony), uzupełnianie brakujących symboli fonetycznych czy używanie słowników obrazkowych z transkrypcją fonetyczną – wszystko to ułatwia wprowadzanie poprawnej wymowy już od początku nauki. Wyraziste, kolorowe i graficzne przedstawianie ważnych cech charakterystycznych, takich jak dźwięczność, łączenie czy długość wymawiania, pomaga naturalnie zapamiętywać wymowę, np.:

- *ban a na* – rozciągnięta litera pokazująca, że samogłoska jest długa;
- *a təm* – *schwa* symbolizująca samogłoskę zredukowaną, która, np. w nieakcentowanych sylabach, wymawiana jest zamiast A, E, O i U (A: /ə ˈweɪ/, /bə ˌnɑ:n ə/, /wɒm ən/, /'fɒg ə/; E: /'gɑ:dən/, /'peɪ ə/, /'lʌnd ə/; O: /pə ˌli:s/, /'dɒkt ə/, /kə ˌrekt/; U: /sə ˌpɔ:t/, /'fɪg ə/, /'kl ə/);

- *bussss* – zanikające litery, aby pokazać, że dźwięk nie urywa się, a jest słyszalny przez dłuższy czas;
- *buzzzz* – wibrujące litery, pokazujące że spółgłoska jest dźwięczna (Gilbert 2005).

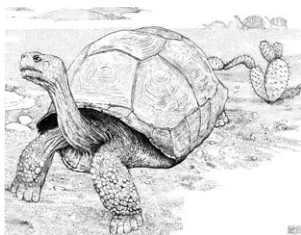
Jednym z wielu zalecanych ćwiczeń jest powtarzanie całych zadań lub poszczególnych ich części i obserwowanie przy tym w lustrze pracy własnych narządów mowy oraz sposobu ułożenia ust. Domino fonetyczne (Rys. 1.) i ćwiczenie na dopasowywanie wyrazów do podanych dźwięków (Rys. 2.) to jedne z najprostszych ćwiczeń pozwalających utrwalić wymowę za pomocą elementu rywalizacji. Grając w domino fonetyczne, uczniowie układają elementy domina według symboli transkrypcji fonetycznej. Do klocka z samolotem /pleɪn/ dokładamy element z symbolem /p/, /l/, /eɪ/ lub /n/ a do symbolu /æ/ obrazek z bankiem /bæŋk/, szynką /hæm/, torbą /bæg/, kapeluszem /hæt/ lub mapą /mæp/ (elementy domina uczniowie mogą przygotować własnoręcznie). W ćwiczeniu na dobieranie wyrazów do podanych dźwięków, uczniowie starają się zebrać jak najwięcej par: obrazek + symbol fonetyczny, np. książka /bʊk/ + /ʊ/.

RYS. 1.

æ	✈	ʌ	✋
ɪ	✂	ʃ	📖

RYS. 2.

eɪ	æ	ʊ	ɪ	ɑ:
✂	✋	✈	📖	📖

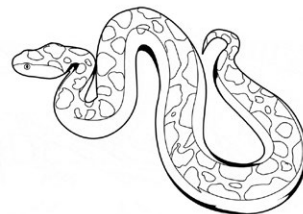
a dirty turtle

ə ˌdɜ:tl̩ ˌtɜ:tl̩

an early bird | with a squirming earth-worm

ən ˈɜ:l̩ ˈɜ:bɜ:d | wɪð ə ˈskwɜ:mɪŋ ˈɜ:θ-wɜ:m

a serpent | lurking | amid the ferns

ə ˈsɜ:pənt | ˈlɜ:kɪŋ | əmɪd ðə ˌfɜ:nz

RYS. 3.⁶

Niezależnie od poziomu biegłości językowej uczniów, istotne w ułatwianiu poprawnej wymowy jest wykorzystanie materiałów zawierających element humorystyczny. W połączeniu z modelem wymowy i własną pracą ucznia, jaką może być dorysowanie brakujących elementów, ułatwia to zapamiętywanie.⁵

Zastosowanie TIK

Wykorzystanie rejestratorów wideo oraz korzystanie z oprogramowania umożliwiającego dostęp do autentycznych nagrań, możliwość samodzielnej kontroli własnych postępów w bezstresowej atmosferze oraz porównania własnej wymowy z wymową rodzimego użytkownika języka angielskiego, przy braku konieczności stałego nadzoru nauczyciela, może okazać się nawet formą rozrywki dla młodzieży. Sprawdzone sposoby to między innymi zaangażowanie uczniów w proces nauczania wymowy poprzez samodzielne przygotowanie ćwiczeń fonetycznych z wykorzystaniem ich własnych umiejętności literackich i językowych oraz zapewnienie im atrakcyjnych bodźców, takich jak np. teksty piosenek, wiersze o kłopotliwej wymowie, łamańce językowe, śpiewanki i rymowanki, dowcipy i limeryki, podcasty na tematy interesujące uczniów oraz dialogi sytuacyjne wykorzystujące techniki wspólnego czytania na głos, śpiewania czy też systematycznego nagrywania i przesłuchiwania własnych wypowiedzi. Należy promować nawyk sprawdzania wymowy w słownikach, aby nie zgadywać wymowy nowych słów, co prowadzi do tego, że powtarzanie błędnej wymowy zamienia się w zły nawyk. W celu usprawnienia nauki warto wykorzystać sprawdzone słowniki internetowe zawierające zapis dźwiękowy.

Ośłuchanie się z naturalną, a więc szybką, mową angielską

Regularne powtarzanie i słuchanie nastawione na wielokierunkową eksplorację wszystkich kanałów przepływu informacji, przy jednoczesnym zaangażowaniu wielu zmysłów, pozwala na naturalne przyswajanie nowych dźwięków języka angielskiego, obcych wymowie polskiej. Jednak nauka wymowy to coś znacznie więcej niż odróżnianie poszczególnych dźwięków: akcent wyrazowy, akcent zdaniowy, intonacja oraz łączenie wyrazów wpływają na brzmienie języka, nie wspominając o niewyraźnej artykulacji. W naturalnej (szybkiej) mowie angielskiej, występuje wiele procesów redukujących i upodabniających pewne głoski. Wiele krótkich słów, których funkcja jest zasadniczo bardziej gramatyczna niż leksykalna, ulega redukcji poprzez skracanie samogłosek, utratę spółgłosek albo jedno i drugie. Typowymi przykładami są:

wanna /'wɒn ə/, *kinda* /'kaɪnd ə/, *sorta* /'sɔ:t ə/, *gimme* /'gɪm i/, *lemme* /'lem i/, *innit* /'ɪn ɪt/, *dunno* /də ,nʊ/, *s'pose* /spəʊz/, *cos* /kɔz/ czy *p'raps* /præps/ (Weiner i Hawkins 1988:60). Istotna jest tu jednak świadomość, że zredukowane formy, bardzo często występujące w potocznej wymowie angielskiej, obniżają jakość i czystość mowy. Niektóre słowa, tzw. wyrazy funkcyjne takie jak przedimki, zaimki, przyimki, spójniki i czasowniki pomocnicze, z reguły są całkowicie pomijane, podczas gdy dłuższe są skracane poprzez elizję sylab. Utrudnieniem może być fakt, że wszystkie wyrazy funkcyjne mogą być akcentowane i niezredukowane w odpowiednim kontekście sytuacyjnym, np. pokazując kontrast (*I'm not talking to you, I'm talking to HIM.*), czy w celu emfazy (*Are you waiting for US?*). Akcent zdaniowy jest jednym z kluczowych zagadnień fonetycznych w tworzeniu i rozumieniu mowy. Dzięki znajomości naturalnej melodii języka angielskiego lepiej przekazujemy to, co chcemy powiedzieć, jak też lepiej rozumiemy innych.

Ćwicząc intonację, można posłużyć się kazoo⁷, nadając tekstem pewnego rodzaju melodię, która pomaga usłyszeć różnice oraz zmienić znaczenie całej frazy. Ćwiczenie uświadamia uczniom, jak w procesie komunikacji ważna jest sama wymowa. Weźmy np. zdanie: *I walk to school*. Poprośmy uczniów, aby za pomocą miriltonu zaakcentowali poszczególne części zdania *I walk to school* (NIE: ty), *I walk to school* (NIE: jeżdżę), *I walk to school* (NIE: ze szkoły), *I walk to school* (NIE: do pracy) i zastanowili się, czy za każdym razem przekazują tę samą informację. Drgania cienkiej membrany wewnątrz drewnianej bądź metalowej rurki pozwalają zignorować pojedyncze słowa na rzecz czystej intonacji, akcentu i rytmu, a tym samym ukazują ogromne znaczenie tych aspektów wymowy.

Podsumowanie

Umiejętność wymowy obcojęzycznej, niezależnie od posiadanego zasobu słownictwa czy znajomości struktur gramatycznych, wpływa na stopień zrozumienia nas przez rozmówcę. Niewłaściwy sposób mówienia może świadczyć o niekompetencji, lenistwie (zwłaszcza w czasach, kiedy materiały do nauki wymowy są ogólnodostępne), braku wykształcenia. W konsekwencji zatem właściwa wymowa w języku obcym to zarówno pomost w komunikacji, jak i informacja o nas samych.

Artykuł zawiera liczne hiperłącza aktywne w wersji elektronicznej wydania.

BIBLIOGRAFIA

- Baker, A. (2002) *Ship or Sheep? An intermediate pronunciation course*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Gilbert, J. B. (2005) *Clear Speech Pronunciation and Listening Comprehension in North American English, Student's Book* [3rd ed.]. Cambridge: Cambridge University Press.
- Gilbert, J. B. (2005) *Clear Speech Pronunciation and Listening Comprehension in North American English, Teacher's Resource Book* [3rd ed.]. Cambridge: Cambridge University Press.
- Kleban, M. (2014) *Pakiet metodyczny dla nauczycieli języków obcych II etapu edukacyjnego*. Warszawa: Ośrodek Rozwoju Edukacji.
- Weiner, E. S. C., Hawkins, J. M. (1988) *The Oxford Guide to the English Language*. Oxford: Oxford University Press.

MONIKA BARANOWSKA Absolwentka studiów filologicznych o specjalności fonetyka kontrastywna. Nauczyciel i tłumacz przysięgły języka angielskiego, egzaminator egzaminu gimnazjalnego i maturalnego, ekspert komisji egzaminacyjnych i kwalifikacyjnych ds. awansu zawodowego nauczycieli, trener TOEFL.

- 1 Takich jak np. filmy na kanale Kenton County Adult English as a Second Language na YouTube.
- 2 W samodzielnej nauce i w pracy w klasie na poziomie intermediate znakomicie sprawdza się *English Pronunciation in Use (Self-study and classroom use)*, autorstwa Marka Hancocka (Cambridge University Press).
- 3 W celu znalezienia szczegółowych informacji dotyczących języka angielskiego warto odwiedzić stronę www.omniglot.com/writing/english.htm
- 4 Wiele pomysłów na stymulujące ćwiczenia można znaleźć między innymi na następujących stronach internetowych: [FluentU English Educator Blog](#), w zakładce Pronunciation Activities na stronach British Council oraz na blogu [AnthonyTeacher.com](#).
- 5 Doskonale sprawdza się *English Pronunciation Illustrated* napisana przez J. Trima, z ilustracjami P. Kneebone'a, Cambridge University Press.
- 6 W celu odnalezienia obrazków: Ctrl + kliknięcie obrazka śledzi łączy.
- 7 Inaczej: mirliton lub flet rzezańców; instrument muzyczny z grupy membranofonów dętych – przyp. red.